

**До
Министерство за образование и наука
- за г-дин Арбер Адеми, министер**

ПРЕДМЕТ: Мислење во врска со наставата во услови на далечинско учење

Почитуван министер,

Народниот правобранител, согласно членовите 2 и 11-б од Законот за народниот правобранител („Службен весник на РМ“ бр.60/03,114/09,118/16,189/16 и 35/18), врши превенција и обезбедува посебна заштита на правата на децата и лицата со попреченост, преку посебното одделение за заштита на правата на децата и лицата со попреченост.

Постапувајќи по предмети по сопствена иницијатива, како и следејќи ги состојбите, истражувањата и споделените мислења и ставови на релевантни организации (УНИЦЕФ, УНДП, Младински Образовен Форум, Сојузот на средношколци и други), Народниот правобранител се стекна со сознанија дека образовните институции не беа целосно подготвени за далечинско учење, особено во почетокот на Корона кризата, а притоа, најпогодени од состојбата се учениците, особено оние во руралните средини, учениците од социјално загрозените семејства, како и учениците со попреченост.

Имено, сите ученици немаа пристап до потребната технологија, средства и интернет за реализација на зададените задачи од страна на наставниците, а не ја добиваа на исто ниво ниту поддршката за совладување на материјалот, што дополнително води до нееднаквност и неможност за целосно вклучување во процесот на учење и совладување на знаења, умеења и вештини.

Неспорно е дека поради новонастанатата ситуација со вирусот Ковид-19, ширум светот, па и кај нас, учењето од далечина стана исклучително актуелно

во првата половина од 2020 година, и истото се примени како единствено можна безбедна опција по здравјето на сите учесници во образовниот процес. Истовремено, кризата настаната поради вирусот ги истакна проблемите, потребите и предизвиците во организирање на образование од далечина, особено сво отсуство на системски решенија и развиени документи кои предвидуваат конкретни активности и мерки за реализација на учење од далечина, и немање на развиени стандарди за е-учење, како и национална платформа за поддршка за учење од далечина во основното и средното образование.

Од друга страна, во време на пандемии доаѓа до потешкотии или до целосен прекин во пристапот до образование, при што најпогодени заедници се децата од неповолните групи (ученици со посебни образовни потреби, поконкретно деца со попреченост, Роми, мигранти, бегалци и други деца и млади во социјален ризик).

Влијанието на пандемијата од Ковид-19 врз наставата генерално, многу е веројатно да има долгорочни последици, врз овие деца, при што во вакви новонастанати услови уште повеќе се потенцираат веќе постоечките проблеми во наставата со кои истите се соочуваат.

Народниот правобранител, следејќи ја состојбата со образованието на децата согледа дека за време на траењето на онлајн наставата (почнувајќи од средината на март, па се до крајот на учебната година) училиштата и наставниците не добија унифициран систем, издржана платформа преку која секојдневно ќе комуницираат со учениците и ќе ја реализираат наставата. Имено, кон крајот на март со појавувањето на платформата за далечинско учење Едуино се забележаа низа пропусти на самата платформа, првенствено поради тоа што повторно стануваше збор за еднонасочно предавање на материјалот преку кратки видеа подготвени од малкумина наставници-ентузијастии, при што многу теми се повторуваа, а истовремено одредени теми воопшто не беа обработени, па дури и недостигаа цели наставни предмети. Имајќи ги предвид реакциите и забелешките на родителите и учениците, прозилегува дека платформата Едуино не беше системско решение кое беше општоважечко и обврзувачко за секое училиште, односно за секој ученик.

Дополнителни проблеми на кои се реагира од учениците, родителите/старателите се преобемниот наставен материјал кој самите ученици, помогнати од нивните родители требаше да го совладаат, онлајн оценувањето, немањето на соодветни инструкции од страна на ресорното министерство до наставниот кадар и стручните служби во училишта како да ги поддржат учениците кои се соочуваа со низа негативни психолошки ефекти, поради што з дел од учениците наставата на далечина беше само формалност, а не вистинска замена за редовната настава, односно наставата повеќе се базираше на импровизации, а не на системски, сериозно разработени решенија и добро осмислен план.

Учениците покрај наведеното, се соочуваа со проблеми поврзани со менаџирање на сопственото време како резултат на онлајн наставата. Особено беше тешко за учениците од пониските одделенија, па нивните родители често требаа да го поминат поголемиот дел од времето помагајќи им да се снајдат со платформите, работејќи на домашните задачи и објаснувајќи го наставниот материјал. Оттука, неспорно е дека родителите кои немаат познавање од информатичката технологија се соочија со поголеми проблеми и имаа потреба да бараат помош од други лица. Притоа, загрижува сознанието дека за оние ученици кои не можеа да обезбедат таква помош или поддршка од различни причини, вклучително и материјални (финансиски) или недоволно (слабо) познавање на ИТ технологија на родителите, ваквиот начин на настава или не беше достапно, или пак беше повеќе пасивно присуство отколку активно учество, што несомнено претставува проблем кој треба да се има предвид и да се преземат мерки со цел надминување на ваквата состојба.

Секако и самите наставниците се соочија со голем број предизвици за време на онлајн наставата. Дел од нив беа неподготвени, без соодветни ИТ компетенции и без соодветна поддршка. Критериумите и насоките дадени од Министерството во однос на оценувањето и следењето на напредокот на учениците не беа соодветни и ефективни, од причина што наставниците не можеа со сигурност да потврдат дали изработените домашни работи самостојно се изработени од страна на учениците.

Народниот правобранител истакнува дека за надминување на гореспоменатите проблеми потребно е изнаоѓање системски решенија од страна на Министерството за образование и наука и Бирото за развој на образованието,

преку добро осмислена платформа за учење со адекватно разработени наставни содржини од секој наставен предмет, на сите наставни јазици и за секоја возраст на учениците, со дополнително разработени наставни содржини за учениците со попреченост. Понатаму, изнаоѓање соодветна методологија со давање конкретни насоки за наставниците за објективно оценување и следење на напредокот на учениците. Обезбедување на потребната поддршка на семејствата во социјален ризик, акко во однос на неопходните технолошки средства и опрема за следење настава од далечина, така и нивно поддржување во стекнувањето и развојот на дигитални вештини со кои ќе можат да им помогнат на своите деца. Покрај наведеното, сметаме дека треба да се разгледа можноста за донесување на одлуки во врска со наставата во услови на далечинско учење со широка консултација на сите засегнати страни (ученици, родители, наставници) како и стручната јавност и граѓанските организации.

Инаку, Народниот правобранител позитивно го оценува уредувањето на образованието преку Концептот за развивање систем за образование од далечина во основните и во средните училишта, со оглед на огромното значење кое овој вид на настава го има воопшто, а особено во услови на пандемија од Ковид-19.

Истовремено, Народниот правобранител изразува загриженост дека за јавна расправа по нацрт верзијата на гореименуваниот документ беше даден прекраток временски рок, а до почеток на новата учебна 2020/21 година останува нешто повеќе од еден месец, а до овој момент се уште не е јасно дали и како ќе започне претстојната учебна година односно на кој начин ќе се реализира наставата, истата да биде целосна, ефикасна и ефективна, да биде достапна за секое дете (ученик), а без притоа да се загрози здравјето на учениците, но и вработениот кадар.

Со цел да се согледа каква е состојбата со остварувањето на правото на образование на учениците со попреченост во услови на далечинско учење, Народниот правобранител тековно спроведува истражување на репрезентативен број општински основни и средни училишта во државата, а по анализата на добиените податоците од спроведеното истражување ќе биде изготвен Посебен извештај кој ќе содржи препораки во насока на надминување на актуелните проблеми и предизивици со кои се соочуваат учениците со

попреченост во совладувањето на наставните содржини во услови на далечинско учење.

Инаку, анализата на досега добиените одговори од испитаните основни и средни училишта потврдува дека има ученици кои поради објективни причини не можеле да ја следат е-настава, дека во повеќето училишта наставниот кадар делумно располага со ресурси и информатички познавања за да спроведе квалитетна онлајн настава, дека многу мал број од родителите на учениците споделиле позитивни искуства од онлајн наставата, односно повеќето се изјазниле дека овој тип на настава била преголемо оптеретување за нив, дека образованието не е доволно подготвено за реализирање на онлајн настава, како и дека го нема истиот ефект како класичната настава. Дополнително присутни се и негативни реакции во врска со обемот на задачи по одредени предмети, усогласувањето со термините за работа по сите предмети што било особено проблематично доколку во семејството има повеќе ученици и сл.

Средните училишта ги истакнуваат и следниве проблеми: недоволни ресурси, неприлагодена наставна програма, недостаток од онлајн платформа од Министерството за образование и наука, особено за стручните училишта, немање упатства за реализација на практична настава, недостаток од обуки за користење на ИКТ во наставата преку кои би се зајакнале компетенциите на наставниците за далечинско учење, немање техничка опрема на дел од наставниците и учениците и сл. Исто така, истражувањето покажува дека ефектот со далечинско учење е послаб, тешко се постигнувало самостојното совладување на содржините, особено за учениците во средните училишта бидејќи родителите ги немале соодветните компетенции ниту предзнаења за да им помогнат на децата во совладувањето на содржините. Скоро сите училишта се сложуваат со констатацијата дека онлајн наставата нема предности во споредба со класичниот начин на реализирање на наставата.

Од друга страна, во однос на онлајн наставата за учениците со попреченост сите досега пристигнати одговори од училиштата се во насока дека овој тип на настава е несоодветен и дека ништо не може да ја замени директната лице-в-лице работа со овие ученици, од една страна поради нивните карактеристики, можности и способности за учење, а од друга страна поради фактот што голем број од овие ученици ги немаат потребните ресурси за следење настава од дома.

Дополнително, Народниот правобранител, по сопствена иницијатива презеде дејствија за согледување на фактичката состојба, предизвиците и проблемите со кои се соочија учениците со попреченост и нивните родители/старатели во сите посебни основни и средни училишта во Република Северна Македонија.

Досегашните пристигнати одговори од страна на посебните основни и средни училишта потврдуваат дека онлајн наставата воглавно не одговара за овие ученици, односно дека истата практично не можела успешно да биде спроведена од повеќе причини. Притоа, се укажува на немање пристап до технолошки ресурси и интернет неопходни за далечинско образование, со што голем дел од учениците немале континуитет во едукацијата; неможност за ефективно совладување на наставниот материјал, поради неможноста за користење на едукативно-дидактички наставни материјали и средства кои ги поседуваат и кои ги користат посебните училишта во наставата; недоволно развиени компетенции на наставникот кадар за спроведување квалитетна е-настава; неможност за директно следење на инструкции и насоки за работа од страна на наставниците-специјалните едукатори и рехабилитатори; неможност родителите да им ја дадат потребната поддршка за совладување на наставните содржини на своите деца; негативен ефект поради нарушување на веќе стекнатите дневни рутини и шеми на однесување што генерално предизвикало низа негативни психолошки и бихејвиорални последици кај децата и сл.

Покрај наведеното, од одговорите произлегува дека социјалната изолација и неможноста секојдневно да комуницираат со своите наставници/професори, стручните лица и другарчиња придонело за појава на анксиозност, облици на предизвикувачко однесување, како појава на агресија кон себе и кон лицата од околината и сл.

Народниот правобранител, согласно надлежностите кои произлегуваат од Законот за народниот правобранител, а со цел да придонесе за подобрување на квалитетот на наставата во услови на далечинско учење, како и заради усогласување на Концептот за развивање систем за образование од далечина во основните и во средните училишта со Конвенцијата за правата на детето и Конвенцијата за правата на лицата со попреченост, тргнувајќи од основните начела на кои се темелат споменатите Конвенции, како што е најдобриот

интерес и целосниот развој на детето/ученикот, врз основа на еднаквост, достапност и инклузија, го дава следното **Мислење**:

Учењето од дома и натаму ќе остане предизвик за родителите, особено за семејствата во социјален ризик кои има потешкотии со обезбедување на технички предуслови за следење на настава од далечина, како и поради тоа што некои родители воопшто не се во можност ефикасно да ги поддржат своите деца во совладувањето на наставните содржини, што има негативен ефект во континуитетот на едукацијата на децата.

Не треба да се занемарат децата односно учениците кои имаат проблеми да се адаптираат на учењето од далечина, поради недостатокот или целосната оневозможност да пристапат до онлајн платформите за учење, односно од причина што немаат технички средства и интернет конекција за комуникацијата со своите наставници.

Влијанието на пандемијата од Ковид-19 врз наставата генерално, многу е веројатно да има долгорочни последици, особено врз најранливите и маргинализираните ученици, како што се учениците со попреченост, Ромите, мигрантите, бегалците, и во овие новонастанати услови уште повеќе се видливи веќе постоечките проблеми во наставата кои овие ученици и онака ги имаат, па следствено треба да се преземат соодветни мерки.

Со оглед на тоа дека многу образовни системи сега нудат онлајн модалитети на учење, императив е да се остварат сите предуслови во смисла на дигитализација на наставата, но при тоа истата да биде достапна за сите ученици.

Во овој контекст Народниот правобранител ги има предвид и податоците од спроведени студии кои покажуваат дека учениците од малцинските групи имаат поголеми шанси да не следат редовно настава, да имаат пониски резултати во однос на постигнувањата или да го напуштат школувањето, па поради тоа потребно е да се дефинираат политики со кои ќе се надминат овие проблеми.

Следствено, потребно е итно да се пристапи кон подготовка, мониторирање и евалуација на инклузивните едукативни политики насочени кон поддржување на учениците од неповолните групи, особено во поглед на дигитализација на образованието за што овие ученици треба да бидат добро

подготвени (и од технички аспект, но и од аспект на развој на нивните ИТ вештини).

Покрај наведеното, и наставниот кадар исто така, треба да биде добро подготвен за дигитализацијата на наставата, особено оние наставници кои работат со учениците од неповолните групи, па во тој контекст за наставниците потребно е итно организирање на обуки како би можеле во иднина да излезат во пресрет на потребите на своите ученици.

Почитуван министер,

Наведеното Мислење кое го дава Народниот правобранител има за цел да допринесе во подобрување на квалитетот на образованието од далечина, како и на Концептот за развивање систем за образование од далечина во основните и во средните училишта во Република Северна Македонија, при што, уште еднаш потенцира дека обезбедувањето на правото на образование во услови на учење од далечина подразбира зајакнување на капацитетот на образовниот систем во целина, со цел да допре до сите ученици, целосно и ефективно учество, пристапност, присуство и успех на сите ученици, особено оние кои, поради различни причини, се исклучени или се во ризик да бидат маргинализирани.

Далечинското образование бара длабока трансформација на образовните системи вклучително и механизмите за финансирање, управување, осмислување, реализација и следење на успехот и напредокот на сите ученици во услови на образование од далечина.

Напоменуваме дека Народниот правобранител преку Одделението за заштита на правата на детето и лица со попреченост ќе продолжи да ги следи состојбите со остварување на правата на децата и лицата со попреченост воопштено, а особено во однос на остварувањето на правото на образование, а со оглед на состојбата со Корона кризата и можностите за образование со примена на далечинско учење, ќе постапува согласно законските надлежности, Конвенцијата за правата на детето и Конвенцијата на Обединетите нации за правата на лицата со попреченост.

Народниот правобранител очекува сериозно да биде разгледано ова Мислење од страна на Министерството за образование и наука, како и органите

во состав на ова Министерство, а за преземените мерки согласно даденото Мислење да се извести Народниот правобранител, во рок од 30 дена од приемот на истото, согласно член 34 од Законот за народниот правобранител.

Изработил: В.К

**ЗАМЕНИК НАРОДЕН ПРАВОБРАНИТЕЛ
м-р Васка Б-Мустафа**